

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อมครั้งนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยมีวัตถุประสงค์
ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอผู้วิจัยได้ใช้วิธีศึกษาข้อมูลด้วยการวิเคราะห์สาระ
(Content Analysis) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเนื้อหาจัดทำกรอบสัมภาษณ์นำไปสัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการ และจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อ
ตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบของรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงหลักการกับใช้ปฏิบัติจริงของ
ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยเลือกศึกษาด้วยวิธี
เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีหลักการที่สำคัญคือเป็นพื้นที่ที่สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้าง
ของสังคมและชุมชนที่จะสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อ
พัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านป่าชายเลน ซึ่งชุมชนและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผู้วิจัยเลือก ได้แก่ ชุมชน
บ้านเปรี๊ดใน ชุมชนบ้านหนองคันทรอง และชุมชนบ้านปากคลองน้ำเขียว โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก
ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูและผู้บริหาร
สถานศึกษา

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ผลจากการศึกษา วิเคราะห์
และสังเคราะห์ เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อมในแนวปฏิบัติหลักและทางเลือกในการปฏิบัติ พบว่า การศึกษารูปแบบการมี
ส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ได้รูปแบบที่มีความ
เชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์ในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ
6 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด เป็นการร่วมคิดค้นและการวิเคราะห์ปัญหา
ในลักษณะการร่วมคิดที่มาจากทุก ๆ ฝ่าย และมีแนวปฏิบัติเพิ่มเติมคือ สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำ
ชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในวางแผน เป็นขั้นตอนที่ต่อจากการระดมความคิด เมื่อมีการระดม
ความคิดแล้วนำมากำหนดการวางแผนงานร่วมกันด้วยการกำหนดความสำคัญ กำหนดเป้าหมาย

การตัดสินใจ และมีแนวปฏิบัติเพิ่มเติมคือ สร้างผู้นำรุ่นใหม่ 3) การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติเป็นขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม และการส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน 4) การมีส่วนร่วมในการลงทุน เป็นทุนที่อยู่ในรูปของงบประมาณ ทุนทางปัญญา และทุนแรงงาน 5) การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ เป็นการตรวจสอบผลการดำเนินงานและสอบถาม ความคิดเห็น เพื่อให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้นไป 6) การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ เป็นการร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ทั้งผลประโยชน์ทางตรงและผลประโยชน์ทางอ้อม สุดท้ายคือ ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

อภิปรายผล

จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย ได้ข้อค้นพบจากการศึกษาเป็นผลของการวิจัย ซึ่งสรุปและนำเสนอเพื่ออธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ดังนี้

จากแนวคิดการพัฒนาประเทศที่เปลี่ยนแนวทางพัฒนาประเทศจากการเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ มาเป็นการพัฒนาประเทศโดยการเน้นการพัฒนาคน โดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งมีแนวทางที่เห็นได้อย่างเด่นชัด ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ทำให้แนวทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาคนมีความชัดเจนขึ้นและมีแนวทางการปฏิบัติในอันที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมผลักดันในการพัฒนาประเทศมากขึ้น มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางในการคุ้มครอง ป้องกัน ดูแลรักษา บูรณะฟื้นฟู ใช้ประโยชน์บนพื้นฐานการอนุรักษ์และเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในลักษณะบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกส่วนของสังคม เป็นการผนึกกำลังเพื่อลดกระแสความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสีย เชื่อมโยงกลไกและกระบวนการในการจัดการอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ โดยมีความพยายามที่จะกระจายอำนาจในการปกครองประเทศลงไปสู่ชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8 (6) ที่กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่น และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งมีการกำหนด

นโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยการมอบอำนาจให้เจ้าพนักงานท้องถิ่น มีบทบาทอย่างชัดเจนในเรื่องการจัดทำแผนปฏิบัติการในจังหวัด การดำเนินการและการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ การกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของประชาชน และองค์กรเอกชนที่จะมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายที่ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

จากสภาพการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่องค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะครูและผู้บริหาร สถานศึกษา ประชาชน และองค์กรเอกชน มาร่วมกันดำเนินการในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการรวมตัวของประชาชนเป็นหมู่คณะถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐจะต้องให้การรับรอง โดยเฉพาะด้านพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรวมตัวของประชาชนมีพลังในการดำเนินการต่าง ๆ เพราะการรวมตัวกันนั้นผู้ที่มารวมตัวเป็นผู้ที่มีเจตนารมณ์ มีอุดมการณ์เดียวกันในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ให้สิทธิเสรีภาพ หน้าที่แก่ประชาชนในเรื่องการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมเป็นการยืนยันถึงบทบาทของแต่ละองค์กรที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินการให้เกิดประสิทธิผลและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ มัชฌิมา ทิวชัย (2543) ที่กล่าวว่าการมีส่วนร่วมมิได้ทุกระดับตั้งแต่การมีส่วนร่วมในระดับชาติลงไปจนถึงระดับหมู่บ้าน เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรง ประชาชนจะเข้าร่วมดำเนินงานหรือกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ร่วมรับประโยชน์และการลงทุนลงแรงด้วย สอดคล้องกับ พงษ์ เทียมศักดิ์ (2543) ที่ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมมีความสำคัญเพราะเป็นการทำให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะของกิจกรรมและการดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกันในสิทธิอำนาจตามแนวทางประชาธิปไตยและรวมถึงเป็นการลดการพึ่งพารัฐ อันเป็นความสัมพันธ์ตามแนวราบ ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับ ปรีศนา โกลละสุด (2534) ที่ยอมรับว่าการมีส่วนร่วมจะช่วยทำให้ประชาชนยอมรับ โครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้น การดำเนินการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้นและมีการระดมทรัพยากรเพื่อการดำเนินโครงการมากขึ้น การทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของการพัฒนาในชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ความสำเร็จอยู่ที่การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย สอดคล้องกับ วิวัฒน์ชัย อัคราคร (2530) ที่กล่าวว่าการมีส่วนร่วมด้วยความสัมพันธ์จะทำให้เกิด

ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทร มีความผูกพันกันในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ประเวศ วะสี (2544) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ความพร้อมของบุคคลทั้งสติปัญญาและความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่ รวมทั้งทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ ปัญหาท้องถิ่น และพื้นที่ สามารถนำมารวมเป็นพลังสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาชุมชนได้ตามศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 48-61) ที่กล่าวว่า การสร้างพลังอันแข็งแกร่งจำเป็นต้องประกอบด้วยผู้นำชุมชน หน่วยงาน องค์กร สถานประกอบการและสื่อมวลชน ร่วมมือกัน ผู้บริหาร โรงเรียนควรจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพวรรณ เชาว์ดำรงสกุล (2546) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในสถาบันราชภัฏพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมควรกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ควรเสริมสร้างความร่วมมือกับชุมชนในท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยต้องดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นเครือข่าย และควรมีการจัดการจัดการสิ่งแวดล้อมทางสังคมควบคู่ไปกับการจัดการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ลักษณะการมีส่วนร่วมจากรูปแบบเชิงบูรณาการกับแนวปฏิบัติของชุมชน มีส่วนที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การร่วมค้นคิด และการวิเคราะห์ปัญหา แต่มีประเด็นที่ค้นพบตามแนวทางการปฏิบัติของชุมชนคือ สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและชุมชนมีการประชุมร่วมกัน ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา มีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนได้รับความศรัทธาจากประชาชน การร่วมค้นคิด เป็นไปตามแนวทางของ จำลักษณ์ ขุนพลแก้ว (2549) การค้นหาสาเหตุที่เป็นไปได้ แน่นอนถึงแม้ว่าเราจะได้รวบรวมข้อเท็จจริงมาครบถ้วนแล้ว แต่อาจพบว่ามีหลายปัจจัยหรือสาเหตุที่น่าจะมีความเป็นไปได้ว่าจะจะเป็นต้นเหตุของปัญหา (Root Cause of Problem) ถึงแม้ว่าจะได้พยายามตัดปัจจัยหลาย ๆ ตัวออกไปแล้วก็ตาม ทั้งนี้แนวทางและวิธีการในการตัดปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องหรือที่มีความเป็นไปได้น้อยมาก สามารถทำได้ โดยการใช้ความรู้หรือประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสังเกตสิ่งที่แตกต่างหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในกรณีหลังนี้จะมีความชัดเจนและทำได้ง่ายมาก มีการระบุขั้นตอนและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน อีกทั้งถ้ามีการบันทึกค่าต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้น ๆ ก็จะทำให้สามารถสอบย้อนกลับไปได้ การวิเคราะห์ปัญหา เป็นไปตามแนวทฤษฎีของ คอฟแมน (Kaufman, 1972 อ้างถึงใน จำลักษ์ณ์ ขุนพลแก้ว, 2549) ซึ่งได้พัฒนาวิธีการเชิงระบบ (System Approach) มาใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนการศึกษา ในการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการบอกสภาพปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร (What is) และต่อไปควรจะเป็นอย่างไร (What should be) จากนั้นก็ต้องระบุทางเลือกที่เป็นไปได้ในการแก้ปัญหา เพื่อบอกว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร (How) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นไปตามแนวทางของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) กล่าวว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนที่มีความสัมพันธ์เป็นลักษณะประจุมภูมิ รู้จักกัน เป็นญาติพี่น้องการมีส่วนร่วมจะดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนจากหลายแห่งและต่างวัฒนธรรมมาอยู่รวมกัน การมีวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมคือ การที่คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจ และการเห็นความสำคัญของ การช่วยเหลือผู้อื่น จะทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมกัน ในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ ค่านิยมการนับถือผู้นำอาวุโส หรือผู้นำชุมชนเป็นแกนนำที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างของอำนาจผู้นำชุมชนซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าผู้อื่น ถ้าผู้นำเห็นประโยชน์ในการมีส่วนร่วมก็จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

คงจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 205) ที่ศึกษาขบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมพบว่า การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา สอดคล้องกับ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542, หน้า 17) ที่เห็นว่าทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและสำคัญมาก เพราะจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดความเจริญงอกงามในตัวเอง แม้รัฐหรือเจ้าหน้าที่ ดอนตัวออกจากชุมชนไปแล้วการพัฒนาที่ยั่งยืนยังดำเนินการต่อไป ทั้งประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนในแต่ละชุมชนจะเป็นผู้ที่มีความรู้และเข้าใจกระบวนการพัฒนาได้ดีที่สุด การตัดสินใจมีส่วนร่วมจะต้องถูกตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนได้ตรงตามเป้าหมายที่สุด การมีส่วนร่วมจะต้องอยู่คู่กับความรู้ลึกเป็นเจ้าของ คนอื่นที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นถือเป็นการให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา สอดคล้องกับ บัณฑิต อ่อนคำ (2537, หน้า 13) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย และสอดคล้องกับ

อคิน รพีพัฒน์ (2527, หน้า 100) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาการพิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในวางแผน จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การกำหนดความสำคัญ การกำหนดเป้าหมาย และการตัดสินใจ แต่มีประเด็นเพิ่มเติมคือ สร้างผู้นำรุ่นใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการจัดทำโครงการอย่างต่อเนื่องให้กับเยาวชนในชุมชน โดยการปลูกฝังให้เยาวชนรักษาสีแกวและหวงแหนสิ่งแวดลอมที่มีอยู่ในชุมชน มีการตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดลอม ชมรมรักษ่าชายเลน เพื่อให้คนในชุมชน เป็นผู้ดูแลสิ่งแวดลอมร่วมกัน มีการแบ่งภาระหน้าที่การตรวจสอบสิ่งแวดลอมในการพัฒนาป่าชุมชน ได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการป่าชุมชนออกกฎ ระเบียบการใช้ทรัพยากรในป่าชุมชน มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เด็กกับเด็กในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์ป่าชายเลน การกำหนดความสำคัญ เป็นไปตามแนวทางของ พงษ์ เทียมศักดิ์ (2543) ที่กล่าวว่า การกำหนดความสำคัญของการมีส่วนร่วมเป็นการทำให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะของกิจกรรมและการดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกัน ในสิทธิอำนาจตามแนวทางประชาธิปไตย และรวมถึงเป็นการลดการพึ่งพารัฐ อันเป็นความสัมพันธ์ตามแนวราบ ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และเป็นไปตามแนวทางของ ปรีศนา โกลละสุด (2534) ที่ว่าการกำหนดความสำคัญของการมีส่วนร่วมจะช่วยทำให้ประชาชนยอมรับ โครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้น การดำเนินโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น จะช่วยพัฒนาจิตความสามารถของประชาชน การกำหนดเป้าหมาย เป็นไปตามแนวทางของ ฮอย และมิสเกล (Hoy & MisKel, 1987) ได้เสริมถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของการวางแผนว่า ในการกำหนดเป้าหมายนั้นเมื่อผู้ร่วมงานยอมรับแล้วจะทำให้ได้ผลงานที่สูง ทำให้สมาชิกเกิดการพัฒนาเกิดความเข้าใจและทำให้ทุกคนตอบสนองเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจ เป็นไปตามแนวทางของ เฮิร์ช (Hirsch, 1990) ที่เสนอว่าการมีส่วนร่วมเป็นการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดลอมทางกายภาพของชุมชนอย่างแท้จริงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจทำให้คนในท้องถิ่นมีความรู้สึกกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาและทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองในการร่วมกันทำงาน การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ เป็นไปตามแนวทางที่ อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยทำให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยของการรวมกลุ่มคน จูงใจคน ไปยังเป้าประสงค์ ผู้นำที่ดีหรือ

ผู้นำพลวัตคือ เคลื่อนไหวการทำงานอยู่เสมอ ผลของการสร้างผู้นำรุ่นใหม่จะทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ นำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี ดังจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผน สอดคล้องกับข้อค้นพบของ ณรงค์ศักดิ์ วิเศษรัฐพันธุ์ (2546) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของ ประชาชนโครงการ โรงไฟฟ้าที่จังหวัดสงขลา โดยใช้แนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ซึ่งเข้าใจว่าโครงการจะเข้ามาทำอะไรและประชาชนมีปัญหาเรื่องอะไร เข้าถึง ต้องเข้าถึงสภาพชุมชนที่แท้จริง และพัฒนา เป็นการเข้าไปช่วยปลูกป่าชายเลนโดยร่วมกับ ชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องดำเนินการ ตั้งแต่เริ่มโครงการและต้องใช้เวลาในการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับประชาชน ที่สำคัญจะต้องมีความ อดทนในการรับฟังความเห็นจากชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เบคเคอร์รา (Becerra, 1974, p. 6887) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทและความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับตัวแทนของชุมชน ใน การวินิจฉัยปัญหาพบว่า การตัดสินใจปัญหาใด ๆ ที่เกี่ยวกับโรงเรียนผู้บริหารและตัวแทนของ ชุมชนจะต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย จะต้องทำความเข้าใจตามบทบาทหน้าที่และนโยบายที่ตกลงกันไว้ และนอกจากนั้นยังพบว่า ผู้บริหารต้องเข้าใจมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการเข้าร่วม ของชุมชนหรือประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจจะต้องมีการฝึกอบรมและเตรียมการก่อน พอสมควร ผู้บริหารจะต้องเป็นบุคคลที่ยอมรับตนเองและไม่ควรคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะได้รับให้ สูงเกินไป ในการเข้าร่วมกับชุมชนในแต่ละครั้ง สอดคล้องกับ บัณชร อ่อนคำ (2537, หน้า 13) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา พบว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในขั้นการ วางแผนเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในครั้งนี้สอดคล้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมของของ เฮิร์ช (Hirsch, 1990, pp. 85-186) กำหนดให้การมีส่วนร่วม มีจุดเด่น 3 ด้าน คือ ด้านบริบท (Context) การมีส่วนร่วมเป็นการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนอย่าง แท้จริงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการ ปฏิบัติ (Practice) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้คนในท้องถิ่นมีความรู้สึกว่าเป็น ส่วนหนึ่งของการพัฒนา และทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองในการร่วมกัน ทำงานทั้งในรูปของความคิด การตัดสินใจและการกระทำอย่างเต็มที่ รวมทั้งมีความรู้สึกว่าเป็น เจ้าของของชุมชนและต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมากกว่าการนำโครงการที่ กำหนดเรียบร้อยแล้วทุกอย่างจากภายนอกชุมชนแล้วจึงนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชน ปฏิเสธและหลีกเลี่ยงที่จะให้ความร่วมมือ ด้านจิตใจ (Moral) การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

ทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องและส่งผลต่อวิถีชีวิตของตน สอดคล้องกับ โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, pp. 213-218) ซึ่งได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

3. การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับ แนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การปฏิบัติกิจกรรม และการส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี ให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ให้ความร่วมมือทุกขั้นตอน มีการตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้นักในชุมชนเป็นผู้ดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน มีการแบ่งภาระหน้าที่การตรวจสอบสิ่งแวดล้อมและมีการดำเนินการตรวจสอบทุกวัน เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัจจุบันการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการปลูกป่าเพิ่ม เชิญชวน ขอร้อง ประชาชนให้ความร่วมมืออย่าทำลาย ให้ความรู้กับคนในชุมชนเรื่องสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่เยาวชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและร่วมมือกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

การปฏิบัติกิจกรรม เป็นไปตามแนวทางของ สิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติกิจกรรมเป็นขั้นตอนที่แสดงถึงบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมชัดเจน ซึ่งบางครั้งแสดงถึงแบบแผนการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันดำเนินการด้วย โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมจะมีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะกรรมการโรงเรียน กลุ่มคณะครู หรือกลุ่มผู้ที่บริจาคเงินหรือสิ่งของให้โรงเรียนจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมมาก คือเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรม เป็นผู้ร่วมคิดริเริ่มกิจกรรม ร่วมบริจาคเงินและสิ่งของมาก แสดงความคิดเห็นอย่างมั่นใจ และมีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ การส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน เป็นไปตามแนวทางของ โอคเลย์ และมาร์สเดน (Aoklay & Marsden, 1987 อ้างถึงใน สิริกาญจน์ โกสุมภ์, 2542) ที่กล่าวว่า การดำเนินงานและการช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมอย่างเฉพาะเจาะจง ที่สะท้อนเป็นกิจกรรมในรูปแบบที่ทางรัฐบาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการให้มีส่วนร่วม กิจกรรมนี้เทียบได้กับการระดมสรรพกำลังที่จะพัฒนา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่มีความสำคัญในการปฏิบัติงานสำเร็จและบอกแนวคิดพื้นฐานถึงความจำเป็นที่จะต้องระดมสรรพกำลังในภาคชนบทเพื่อจัดรูปแบบใหม่ให้มีสภาพที่ทันสมัยและมีการตอบสนองที่ดี ดังจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติสอดคล้องกับงานวิจัยของ อคิน รพีพัฒน์ (2527, หน้า 100-101) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา สอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) ที่เห็นว่า

การมีคนมีประสบการณ์มารวมกันแก้ปัญหา ทั้งยังมีการรวมกลุ่มปฏิบัติงานร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามสิทธิและความเสมอภาค ชุมชนนั้น ก็จะเข้มแข็ง มีพลังในตัวเองสามารถเรียกได้ว่า เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้รู้จักรักษาผลประโยชน์ของชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ในเรื่องของการมีส่วนร่วมและการที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ดำเนินการไปสู่สิ่งที่พึงปรารถนามุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีเป้าหมายคือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

4. การมีส่วนร่วมในการลงทุน จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับ แนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ งบประมาณ และทุนทางปัญญา แต่มีประเด็นที่ค้นพบ ตามแนวทางการปฏิบัติของชุมชนว่าควรเพิ่มทุนแรงงาน ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นแกนนำทางวิชาการ ชุมชนสนับสนุนงบประมาณและกำลังคน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีชุมชน เป็นรั้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและจัดซื้อ อุปกรณ์การเรียนการสอนและติดต่อขอความร่วมมือจากองค์กรเอกชนสนับสนุนงบประมาณ มีนักวิชาการจากภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้ความรู้ คนในชุมชนทำงาน เพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยไม่คิดค่าตอบแทน เพียงต้องการเห็นความสมบูรณ์ของป่าชายเลน งบประมาณ เป็นไปตาม แนวทางของ อติ น รพีพัฒน์ (2527) ที่ได้เสนอว่า ในส่วนของงบประมาณในการลงทุน ถึงแม้ว่า ชาวชนบทจะยากจนและขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วม ในการลงทุนได้ เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบทอย่างน้อยชาวชนบทก็มีแรงงานของตนเอง การร่วมลงทุนจะทำให้ชาวชนบทคิดต้นทุนให้กับตนเองในการดำเนินงาน จะระมัดระวัง รักษากิจกรรมที่ทำขึ้นเพราะเขามีความรู้ดีกร่วมเป็นเจ้าของ นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองทำให้ได้การเรียนรู้อย่างใกล้ชิด ทุนทางปัญญา เป็นไปตามแนวทางของ "คน" กับ "ปัญญา" ที่กล่าวว่าทุนทางปัญญาเป็นเนื้อหาทางปัญญาและทางความคิด คือความรู้ ข่าวสาร ทรัพย์สินทาง ปัญญา และประสบการณ์ อันเป็นอำนาจที่คิดอ่านมาจากสมอง ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะให้นิยามและยัง ยากมากยิ่งขึ้นเมื่อนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าใครเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้แล้ว เขาผู้นั้น คือผู้ชนะ นั่นเป็นยุคนี้เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารซึ่งต่างจากยุคอุตสาหกรรมในอดีต โลกเศรษฐกิจที่ ผ่านมาเราสามารถสัมผัสและซื้อขายสินค้าเชิงกายภาพได้ บังคับในการสร้างและประดิษฐ์สินค้า ได้แก่ ที่ดิน ทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น น้ำมันหรือแร่ธาตุ แรงงานมนุษย์ และเครื่องจักรและ เป้าหมายขององค์กรคือการดึงคู่เงินตราซึ่งพวกเขาทำได้ ตามเป้าหมาย แต่ในยุคปัจจุบันความ มั่งคั่งจะเกิดขึ้นจากการสะสมองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร และ ไม่เพียงแต่ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงข้อมูลที่ได้มาจากข่าวสารด้านอื่น ๆ คำแนะนำ ความบันเทิง การสื่อสาร และ

การบริการ ทั้งปวงนี้กลายเป็นเศรษฐศาสตร์ว่าด้วย การใช้วัตถุดิบในการสร้างผลผลิตที่มีคุณค่า
 สิ้นทรัพย์ประเภทที่ดินแรงงานจำนวนมาก เครื่องมือหรือ โรงงานเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นในศาสตร์ใหม่นี้
 สิ่งจำเป็นคือสิ้นทรัพย์ (ทุน) ทางปัญญาเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการลงทุนสอดคล้อง
 กับงานวิจัยของ โกลด์ (Gold, 2000, p. 295) ที่ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
 ระดับ โรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักการศึกษา
 ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในรัฐฟิลาเดลเฟีย ผลการศึกษาพบว่า การจัดการของ
 ชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครอง ครอบครัวกับโรงเรียน เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้างการอ่าน
 ออกเสียงได้ และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชน ทำให้ผู้ปกครองได้รับความรู้เกี่ยวกับชุมชน
 ดังนั้นการสร้างหุ้นส่วนและความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับนักการศึกษา ทำให้เกิดทรัพยากร
 ที่มีคุณค่าทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมให้แก่โรงเรียน สอดคล้องกับ บัณฑิต อ่อนคำ (2537, หน้า 13)
 ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้าง
 ประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์สิน วัสดุ อุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน
 และดำเนินการ ขอความช่วยเหลือจากภายนอก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ วลัยเสถียร
 และคณะ (2546, หน้า 205) ที่ศึกษาขบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมพบว่า การมีส่วนร่วมใน
 การดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุนหรือเข้าร่วมบริหารงาน
 การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

5. การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความ
 สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การตรวจสอบผลการดำเนินงาน และสอบถาม
 ความคิดเห็น ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกันติดตามและประเมินผล
 การจัดทำกิจกรรม/ โครงการ เพื่อรายงานผลให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ สอบถามความคิดเห็น
 ถึงปัญหาและอุปสรรค ความก้าวหน้าของกิจกรรมพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม การตรวจสอบผลการ
 ดำเนินงาน เป็นไปตามแนวทางการประเมินผลการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม ที่เสนอว่า
 ในปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ได้พยายามทำความเข้าใจผลการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้
 สามารถดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมได้เหมาะสมและดีขึ้น โดยการควบคุม บัญชีต่าง ๆ ที่จะ
 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร การประเมินผลการ
 ดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของผู้บริหาร ที่ใช้ในการประเมินว่าองค์กรนั้น ๆ
 ได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ทางสิ่งแวดล้อมที่ได้ตั้ง ไว้หรือไม่ ข้อมูลที่ได้จากการประเมินเป็นข้อมูล
 เชื่อถือได้และสามารถตรวจสอบได้ และนำมาใช้ประโยชน์แก่องค์กรได้ดังนี้ ทำให้องค์กรสามารถ
 ปรับปรุงการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง ใช้ในการรายงานและประชาสัมพันธ์ผล
 การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ใช้ค้นหาโอกาสในการ

ป้องกันการก่อเกิดมลพิษ เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร ใช้ค้นหาโอกาสทางด้านธุรกิจ เช่น ถดถอย การผลิตสินค้าหลากหลาย การประเมินผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถนำไปใช้ในองค์กรทุกองค์กรไม่ว่าจะมีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือไม่ สำหรับองค์กรที่มีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่แล้วนั้นควรจะประเมินผลการดำเนินงาน โดยเปรียบเทียบกับนโยบาย วัตถุประสงค์และเป้าหมายทางด้านสิ่งแวดล้อมที่กำหนดไว้ ส่วนองค์กรที่ยังไม่ มีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถนำการประเมินผลการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม ไปช่วยในการหาปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและการ ตั้งข้อกำหนดในการประเมินผลการจัดการกับปัจจัย สอบถามความคิดเห็น เป็นไปตามแนวทางของ ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ที่กล่าวว่าหลังจากดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ผู้ที่มีส่วนร่วมกันดำเนินการจะประเมินผลการดำเนินการร่วมกัน เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่อง ลักษณะของการประเมินผลที่ดำเนินการอยู่คือ การสอบถามความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น จากผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง แต่ที่นำมาใช้มากที่สุดคือ การประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชน จากจำนวนของผู้มาร่วมงานหรือให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่ดำเนินการ ดังจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผล และตรวจสอบสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 205) ที่ศึกษาขบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมพบว่า การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที สอดคล้องกับ บัณฑิต อ่อนคำ (2537, หน้า 13) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินฉวีตร ปะโคทัง (2549, หน้า 113) ซึ่งได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น พบว่าการร่วมติดตามประเมินผล (Monitoring Participation) คือการร่วมติดตามผลงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ร่วมคิดปรับปรุงให้งานดีขึ้น

6. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ มีทั้งผลประโยชน์ทางตรงที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ปฏิบัติ และผลประโยชน์โดยอ้อม ทั้งนี้เนื่องจากเกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คนในชุมชนรับผลประโยชน์ร่วมกัน ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติกลับคืนมา รายได้ของคนในชุมชนดีขึ้น เพราะทุกคนเห็นว่าผลประโยชน์จากการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ให้ยั่งยืน

ก็คือ การรักษากรอบครัวและอาชีพที่ตกทอดสู่รุ่นลูกหลาน ผลประโยชน์ทางตรง เป็นไปตามแนวทางของ วิมลศรี อุปรมัย และคณะ (2528) ที่เสนอว่าประโยชน์ที่ได้รับช่วยให้มีรายได้มากขึ้น มีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น ช่วยให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานได้รับเงินและสิ่งของสนับสนุนจากชุมชน ทำให้นักเรียนที่ยากจนได้รับทุนการศึกษาจากชุมชนและมีโอกาสคุ้นเคยกับชุมชนมากยิ่งขึ้น สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ชุมชนช่วยดูแลความประพฤติและความปลอดภัยของเด็กนักเรียน ผลประโยชน์โดยอ้อม เป็นไปตามแนวทางของ วิมลศรี อุปรมัย และคณะ (2528) ที่ว่าทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ทำให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานและชุมชนได้จับมือกันแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเต็มที่ ช่วยลดความเข้าใจผิดความขุ่นมัวอันเกิดขึ้นระหว่างสถานศึกษาชั้นพื้นฐานกับชุมชน ดังจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมรับประโยชน์สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 205) ที่ศึกษาขบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมพบว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม สอดคล้องกับ บัณฑิต อ่อนคำ (2537, หน้า 13) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉิมฉวีตร ปะโคทัง (2549, หน้า 113) ซึ่งได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาชั้นพื้นฐานของโรงเรียนศิเค่น พบว่า การรับผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefits Participation) เป็นการร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ร่วมขึ้นชมยินดีในผลงานที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีแบบสมานฉันท์ และมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

จากข้อมูลเชิงประจักษ์สะท้อนให้เห็นว่า เงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดและการมีส่วนร่วมสร้างแผนแนวทางปฏิบัติเพิ่มเติมคือ สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ จากการสนทนากลุ่มพบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยผู้นำต้องเข้มแข็ง อดทน หนักแน่น มีความซื่อสัตย์ มีความเชื่อมั่น เสียสละ ตรวจสอบได้ และเป็นที่ยศรัทธาและไว้วางใจ ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547, หน้า 5-57) ที่กล่าวว่า ผู้นำที่มีคุณภาพเป็นสิ่งสำคัญที่จะเกื้อหนุนต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบของการ ก่อร่างสร้างตัวของกรรวมกลุ่ม การประคับประคองและชี้นำทิศทางของกลุ่ม การคงอยู่ยั่งยืนของกลุ่ม ประกอบด้วยผู้นำทางความคิด เป็นผู้นำที่สามารถเสนอความคิดในเรื่องต่าง ๆ แก่ชุมชน เช่น แนวความคิดพึ่งพาตนเอง

แนวคิดการจัดการป่าชุมชน แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล ผู้นำทางด้านศีลธรรม เป็นผู้นำทางด้านความเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เป็นที่เชื่อถือของคนในชุมชน ผู้นำทางด้านเทคนิคการปฏิบัติ เป็นผู้นำที่มีความสามารถทางใดทางหนึ่งในการปฏิบัติ เช่น การมีความรู้และทักษะในการจัดการป่าชุมชน การฟื้นฟูป่าชายเลน การพัฒนาอาชีพ รวมถึงความสามารถในการทำงาน โดยกระบวนการที่ติดกับชาวบ้าน ผู้นำด้านเผยแพร่การพูด เป็นผู้นำที่มีความสามารถในการสั่งสอน อธิบาย กระตุ้นหรือชักจูงให้คนในชุมชน เข้าร่วมและปฏิบัติตาม ผู้นำทางการประสานทรัพยากร ซึ่งมีบารมีและสามารถระดมทุนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ บทบาทและความสำคัญของผู้นำชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ 1) การมีสถานภาพรองรับ เป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบของผู้นำ เป็นผู้นำทางการและไม่ใช่ทางการ ผู้นำที่มีสถานภาพรองรับ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แนวโน้มกลุ่มนี้จะเป็นผู้นำแบบตัวแทนหรือติดต่อประสานงานราชการดี รวมทั้งบางคนจะมีบารมีในการปกครองท้องถิ่นของตน ส่วนผู้นำที่ไม่ใช่ทางการมักจะเป็นผู้นำทางความคิด หรือผู้นำที่มีส่วนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรืออำนาจการให้เกิดการตัดสินใจในกลุ่ม 2) การมีประสบการณ์ชีวิต การมีประสบการณ์การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบของผู้นำเช่นกัน คือผู้นำที่มีประสบการณ์มากก็มักเป็นผู้นำทางความคิด ผู้นำในการเสนอความคิดเห็นและทางเลือกให้สมาชิก ผู้นำในการอธิบายให้ความเห็นในการตัดสินใจ ผู้นำในการเผยแพร่ 3) การมีบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากภูมิรู้ ภูมิปัญญา หรือฐานะทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยที่ผู้มียบารมีทางภูมิรู้ ภูมิปัญญาจะเป็นผู้นำทางความคิด ผู้นำในการเผยแพร่ ผู้นำในการปฏิบัติ ส่วนผู้ที่มีบารมีทางเศรษฐกิจหรือการเมืองมักเป็นผู้นำในการประยุกต์งานราชการหรือผู้นำในการประสานทรัพยากร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยงยุทธ พึ่งวงศ์ญาติ (2543, หน้า 81) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาหมู่บ้านที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนมากยังทำหน้าที่ในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน และสอดคล้องกับแนวคิดของ ฮอย และมิสเกล (Hoy & Miskell, 1996, p. 385) ที่ได้เสนอเกณฑ์บางชี้เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของผู้นำที่มีประสิทธิผลสามประการคือ การมีชื่อเสียงเกียรติคุณที่ได้รับการยอมรับ ความพึงพอใจของผู้ร่วมงาน และการบรรลุเป้าหมายของงาน สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542, หน้า 171-172) ที่พบว่าเงื่อนไขที่สนับสนุนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในส่วนของผู้นำ พบว่า ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน ผู้นำชุมชน โดยเฉพาะคณะกรรมการโรงเรียนและสมาชิกองค์กรการบริหารส่วนตำบล ส่วนมากเป็นคนวัยหนุ่มที่มีการศึกษาพอสมควร จึงมีความสนใจในการทำงานทั้งเพื่อการพัฒนาโรงเรียนและพัฒนาชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน นโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังส่งผลถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านปศุชาเลนระหว่างชุมชน กับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นผลมาจากการวิจัย ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมมากแต่ขาดภาคเอกชนและภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้นรัฐบาลโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการ ควรวางระบบกลไก มาตรการให้เอกชนและภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดสิทธิประโยชน์ แก่กลุ่ม ฝ่ายต่าง ๆ อย่างชัดเจนเป็นธรรม

1.2 ควรมีคณะกรรมการหรือองค์กรระดับชาติ ที่เป็นกลไกกลางในการรับผิดชอบ การส่งเสริม สนับสนุน รวมถึงติดตามผลและสังเคราะห์องค์ความรู้การมีส่วนร่วม เพื่อทำให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยคณะกรรมการดังกล่าว ควรประกอบด้วยตัวแทนจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ

2.1 สถานศึกษาขั้นพื้นฐานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการระดมการมีส่วนร่วมจากชุมชนและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำเป็นเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2.2 หน่วยงานการศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญและ สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชน ให้เข้ามาทำหน้าที่หรือมีบทบาทจัดการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบต่าง ๆ การคิดค้นแผนการร่วมมือ โครงการนำร่องและเป็นพี่เลี้ยงหรือกลไกการประสาน ชุมชนและขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ

2.3 ส่งเสริมให้แต่ละสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน่วยประสานที่เป็นศูนย์กลางและเป็น พี่เลี้ยงให้คำปรึกษาแก่ชุมชน ในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมที่มีมาตรฐาน รวมถึง การสนับสนุนเครือข่ายชุมชนที่มีความพร้อม ให้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม

2.4 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องทำงานอย่างจริงจัง เปิดเผย ชื่อสัตย์ ปราศจากอคติ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารสองทางตลอดเวลา โดยเฉพาะข้อมูลที่ถูกต้อง และพอเพียง ตอบสนองต่อความสงสัยของชุมชน รวมทั้งแจ้งความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อธิบายกระบวนการต่าง ๆ อย่างชัดเจน ลดข้อสงสัยต่าง ๆ โดยให้ประชาชน

เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

2.5 การระดมทุนจากชุมชนปัจจุบันใช้แรงงาน ในอนาคตควรมีมาตรการที่เป็นแหล่งทุนชดเชยทุนแรงงานที่อาจเปลี่ยนแปลงไป

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

3.1 ควรศึกษาถึงรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นปัญหาการวิจัยที่ว่า ทำอย่างไรชุมชนจึงจะได้รับประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนให้มากขึ้น

3.2 ควรศึกษากระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความตระหนัก รวมถึงการประสานสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับกลุ่มชุมชนอันหลากหลาย การรับมือและแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน

3.3 ควรศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นปัญหา การสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่เกิดจากความศรัทธาสามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทุนทางปัญญา และทุนจากแรงงาน มีความสำคัญและจำเป็นอย่างไรในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน